

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
БУКОВИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

“Затверджено”

на методичній нараді кафедри
внутрішньої медицини, фізичної
реабілітації та спортивної медицини
Завідувач кафедри

професор _____ В.К.Ташук

“ _____ ” _____ 200__ р.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для самостійної підготовки студентів до практичного заняття :
«Основні аспекти доказової медицини. Варіанти досліджень»

Навчальна дисципліна: "Клінічне
вивчення лікарських засобів"
Спеціальність „клінічна фармація"
Фармацевтичний факультет
V курс

ЧЕРНІВЦІ 2010

1.ТЕМА: Основні аспекти доказової медицини. Варіанти досліджень.

2. ТРИВАЛІСТЬ ЗАНЯТТЯ: 2 години.

3. НАВЧАЛЬНА МЕТА: оволодіння та поглиблення знань з основ клінічного вивчення лікарських засобів, знайомство з основними регламентуючими принципами проведення клінічних випробувань лікарських засобів і організацією контролю за безпечністю при їх застосуванні в Україні.

3.1. Студент повинен знати (а = II)

- визначення поняття клінічного дослідження
- основні етапи клінічного дослідження
- основні правила наукових досліджень, в т. ч. клінічних випробувань, згідно вимог GCP
- основні завдання дослідників
- обов'язки дослідника
- критерії оцінки реалізації клінічного дослідження
- методи пошуку лікарських засобів
- основні норми та стандарти клінічного етапу розробки лікарських засобів
- Основні положення «Закону про лікарські засоби»

3.2. Студент повинен вміти (а = III)

- вміти аналізувати результати проведених клінічних досліджень;
- оформити медичну документацію, що передбачається законодавством з охорони здоров'я.
- провести аналіз результатів і матеріалів клінічних випробувань;
- дати характеристику лікарського засобу з урахуванням впливу останнього на різні системи людського організму, а також визначених біохімічних та фізіологічних показників з метою визначення доцільності подальшого проведення дослідження;
- аналізувати різні етапи (фази) клінічного випробування;
- обґрунтувати доцільність використання нового препарату;
- планувати клінічну розробку нового лікарського засобу;
- проводити і аналізувати функціональні та лабораторні методи дослідження, що використовуються при проведенні клінічного випробування;
- оформляти медичну документацію.

3.3. Опанувати практичні навички (а = III)

- робота з хворим з вивченням методологічних підходів до призначення лікарських засобів
- визначення методології клініко-фармакологічних підходів до методів лікування на постгоспітальному етапі
- вміти оцінити ефективність фармакологічних препаратів.

4. Поради студенту:

У лексиці сучасних лікарів, фармацевтів і організаторів охорони здоров'я з'явився новий термін — «медицина, заснована на доказах (доказова медицина)».

Філософський сенс цього поняття можна пояснити дуалістичною тезою, що відвіку дискутує в медичних кругах: медицина — це наука або мистецтво?

Для прикладу порівняння європейської і американської моделі діяльності лікаря. Американська модель вважається формалізованою, що знаходиться в жорстких рамках стандартів медичної допомоги. Перевага і слабкість такої моделі полягає в жорсткій запрограмованості дій лікаря, що, з одного боку, зменшує кількість лікарських помилок (достатньо лише точно слідувати стандартам), а з іншої — обмежує можливості у виборі терапевтичної тактики. Таким чином, американська модель медицини нагадує конвейер — високопродуктивний, але неповороткий.

Європейська модель нагадує швидше мистецтво, оскільки надає лікарю простір для творчості. Ця модель гнучкіша, але менш продуктивніша і менш стійкіша до помилок, ніж американська.

Проте, останнім часом різниця між двома моделями медицини нівелюється за рахунок застосування на практиці принципів медицини, заснованої на доказах.

Доказова медицина (evidence-based medicine) — це розділ медицини, заснований на доказах, що припускає пошук, порівняння, узагальнення і широке розповсюдження одержаних доказів для використання на користь хворих (Evidence Based Medicine Working Group, 1993).

Доказова медицина — це новий підхід, напрям або технологія збору, аналізу, узагальнення і інтерпретації наукової інформації. Доказова медицина передбачає добросовісне, з'ясовне і засноване на здоровому глузді використання якнайкращих сучасних досягнень для лікування кожного пацієнта (Sackett D.L. et al., 1996). Основна мета впровадження принципів доказової медицини в практику охорони здоров'я — оптимізація якості надання медичної допомоги з погляду безпеки, ефективності, вартості і ін. значущих чинників.

Термін «**Evidence-based medicine**» вперше був запропонований в 1990 р. групою канадських вчених з Університету Мак Майстра в Торонто. Термін швидко прижився в англійській науковій літературі, проте тоді ще не існувало чіткого його визначення. Можна сказати, що і в даний час відсутнє єдине визначення доказової медицини — в літературі знаходимо близько 10 різних варіантів.

Жоден практичний лікар не володіє достатнім досвідом, що дозволяє вільно орієнтуватися у всьому різноманітті клінічних ситуацій. Можна покладатися на думки експертів, авторитетне керівництво і довідники, проте це не завжди надійно із-за так званого ефекту запізнювання впровадження в практику навих методів через значний час після отримання доказів їх ефективності. З іншого боку, інформація в підручниках, керівництві і довідниках часто застаріває ще до їх публікації, а вік провідного лікування досвідченого лікаря негативно корелює з ефективністю лікування. Ці висновки були одержані за допомогою основного статистичного інструменту доказової медицини — метааналіза.

Основні тенденції розвитку біомедичних наук визначають наступні чинники:

- глобалізація інформаційних процесів;
- велика кількість біомедичних досліджень, що проводяться;
- широкий спектр лікарських засобів (ЛЗ) на фармацевтичних ринках;
- збільшення потоку медичної інформації (видається близько 40 000 біомедичних журналів, що публікують приблизно 2 млн. статей щорічно)
- гостро стоїть проблема раціонального витрачання засобів в системі охорони здоров'я.

Ці основні тенденції визначають наступні потреби практичної медицини:

- необхідність критичної оцінки інформації, призначеної для практичних лікарів і керівників охорони здоров'я;
- вибір системних підходів для ухвалення рішень в медицині (лікувальних, діагностичних, управлінських і ін.).

Отже, існує необхідність узагальнення біомедичних знань і широкого інформування медичної громадськості про результати новітніх досліджень.

Галузь застосування

Потенційні можливості застосування принципів доказової медицини в практику охорони здоров'я — значущі. В першу чергу, їх застосування дозволяє використовувати об'єктивні критерії до всіх аспектів фармакотерапії. Принципи доказової медицини дають можливість з урахуванням новітньої і достовірної інформації оптимізувати вплив на ухвалення рішення таких багато в чому суб'єктивних чинників, як інтуїція і кваліфікація лікаря, думки авторитетних експертів, рекомендації популярного керівництва і довідників. Таким чином, доказова медицина припускає об'єднання індивідуального клінічного досвіду лікаря з якнайкращими доступними незалежними клінічними доказами з систематизованих досліджень.

При цьому принципи доказової медицини дозволяють розробляти найбільш ефективні, безпечні і економічні сучасні терапевтичні стратегії, які можуть бути реалізовані на державному, регіональному, популяції, субпопуляції і індивідуальному рівнях, сприяючи вибору оптимального варіанту в кожному конкретному клінічному випадку.

Зупинимося на деяких аспектах практичного застосування принципів доказової медицини. Перш за все вони застосовні для підвищення якості надання медичної

допомоги: це розробка клінічних рекомендацій для практичних лікарів і впровадження систем стандартизації в охорону здоров'я.

Клінічні рекомендації для практичних лікарів дозволяють удосконалити роботу лікаря відносно наступних аспектів:

- визначення завдань, що стоять перед лікарем;
- опис захворювання (етіологія, поширеність, клінічна картина і т.д.);
- алгоритми діагностичних процедур (програма обстеження, покази і протипокази до призначення діагностичних маніпуляцій);
- лікування (тактика, опис конкретних ЛЗ і лікувальних заходів, критерії ефективності і припинення лікування);
- ускладнення, прогноз, покази до госпіталізації, диспансерне спостереження і ін.

Впровадження систем стандартизації в охороні здоров'я:

- сфера звернення ЛЗ;
- розробка і застосування медичної техніки;
- розробка формулярної системи (протоколи ведення і лікування хворих);
- розробка і використання протоколів в страховій медицині;
- визначення відносної цінності різних джерел інформації стосовно пошуку відповіді на клінічні питання.

Важливим аспектом доказової медицини є визначення міри достовірності інформації: результатів досліджень, які беруть за основу при складанні систематичних оглядів. Центр доказової медицини в Оксфорді розробив наступні визначення ступенів достовірності інформації, що представляється:

А. Висока достовірність — інформація ґрунтується на результатах декількох незалежних клінічних випробувань (КВ) із збігом результатів, узагальнених в систематичних оглядах.

В. Помірна достовірність — інформація ґрунтується на результатах щонайменше декількох незалежних, близьких по меті КВ.

С. Обмежена достовірність — інформація ґрунтується на результатах одного КВ.

D. Строгі наукові докази відсутні (КВ не проводилися) — якість твердження засновано на думці експертів.

Згідно думці Шведської ради по методології оцінки в охороні здоров'я, достовірність доказів з різних джерел не однакова і убуває в наступному порядку (Li Wan Po, 1998):

- 1) рандомізоване контрольоване КВ;
- 2) нерандомізоване КВ з одночасним контролем;
- 3) нерандомізоване КВ з історичним контролем;
- 4) когортне дослідження;
- 5) дослідження типу «випадок—контроль»;
- 6) перехресне КВ;
- 7) результати спостережень;
- 8) опис окремих випадків.

Пілотне дослідження призначено для отримання попередніх даних, важливих для планування подальших етапів дослідження (визначення можливості проведення дослідження у більшого числа випробовуваних, розміру вибірки в майбутньому дослідженні, необхідної потужності дослідження і т.д.).

Рандомізоване клінічне дослідження, в якому пацієнти розподіляються по групам лікування випадковим чином (процедура рандомізації) і мають однакову можливість одержати досліджуваний або контрольний препарат (препарат порівняння або плацебо). У нерандомізованому дослідженні процедура рандомізації не проводиться.

Контрольоване (іноді використовується синонім «порівняльне») клінічне дослідження, в якому досліджуваний лікарський засіб, ефективність і безпека якого до кінця ще не вивчені, порівнюють з препаратом, ефективність і безпека якого добре відомі (препарат порівняння). Це може бути плацебо, стандартна терапія або відсутність лікування взагалі. В неконтрольованому (**непорівняльному**) дослідженні група контролю / порівняння (група випробовуваних, що приймають препарат порівняння) не використовується. У ширшому сенсі під контрольованим дослідженням мається на увазі всяке дослідження, в якому контролюються (по можливості мінімізуються або виключаються) потенційні джерела систематичних помилок (тобто воно проводиться в строгій відповідності з протоколом).

При проведенні **паралельних досліджень** досліджувані в різних групах одержують або лікарський засіб, що тільки вивчається, або тільки препарат порівняння / плацебо. У **перехресних дослідженнях** кожен пацієнт одержує обидва порівнювані препарати, як правило, в випадковій послідовності.

Дослідження може бути відкритим, коли всі учасники дослідження знають, який препарат одержує пацієнт, і **сліпим (замаскованим)**, коли одна (просте сліпе дослідження) або декілька сторін, що беруть участь в дослідженні (подвійне сліпе, потрійне сліпе або повне сліпе дослідження) тримаються в невідомості щодо розподілу пацієнтів по групам лікування.

Проспективне дослідження проводиться з розподілом учасників на групи, які будуть або не одержуватимуть досліджуваний лікарський засіб, до того, як

наступили результати. На відміну від нього, в ретроспективному (**історичному**) дослідженні вивчаються результати проведених раніше клінічних досліджень, тобто результати відомі до того, як почато дослідження.

Залежно від кількості дослідницьких центрів, в яких проводиться дослідження відповідно до єдиного протоколу, дослідження бувають **одноцентровими і багатоцентровими**. Якщо дослідження проводиться в декількох країнах, його називають міжнародним.

У паралельному дослідженні порівнюються дві або більш за групу випробовуваних, одна або більш з яких одержують досліджуваний препарат, а одна група є контрольною. У деяких паралельних дослідженнях порівнюють різні види лікування, без включення контрольної групи. (Такий дизайн називають дизайном незалежних груп).

Когортне дослідження це дослідження обсервації, в якому виділену групу людей (когорту) спостерігають протягом деякого часу. Результати у випробовуваних в різних підгрупах даної когорти, тих хто піддавався або не піддавався (або піддавався різною мірою) лікуванню досліджуваним препаратом порівнюються. У проспективному когортному дослідженні когорти складають в сьогодні і спостерігають їх в майбутньому. У ретроспективному (або історичному) когортному дослідженні когорту підбирають по архівним записам і простежують їх результати з тієї миті по теперішній час.

У дослідженні **випадок-контроль** (синонім: дослідження схожих випадків) порівнюють людей з певним захворюванням або результатами («випадок») з людьми з цієї ж популяції, не страждаючими даним захворюванням, або у яких не спостерігався даний результат («контроль»), з метою виявлення зв'язку між результатом і попередньої дії певних факторів ризику. У дослідженні серії випадків спостерігають декілька індивідуумів, звичайно одержуючих однакове лікування, без використання контрольної групи. В описі випадку (синоніми: випадок з практики, історія захворювання, опис поодинокого випадку) ведеться дослідження лікування і результату у однієї людини.

В даний час перевага надається такому дизайну клінічного дослідження лікарських засобів, при якому забезпечується отримання найбільш достовірних даних, наприклад, при проведенні проспективних контрольованих порівняльних рандомізованих і, бажано, подвійних сліпих досліджень.

5. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ:

1. Визначення доказової медицини
2. Мета доказової медицини
3. Аспекти практичного застосування доказової медицини
4. основні ступені достовірності
5. Основні види клінічних досліджень
  - 1) рандомізоване контрольоване клінічне дослідження;
  - 2) нерандомізоване клінічне дослідження з одночасним контролем;
  - 3) нерандомізоване клінічне дослідження з історичним контролем;

- 4) когортное дослідження;
  - 5) дослідження типу «випадок—контроль»;
  - 6) перехресне клінічне дослідження;
  - 7) результати спостережень;
  - 8) опис окремих випадків.
6. Залежність виду клінічного дослідження від ступеню достовірності

6 ЛІТЕРАТУРА:

А: Основна:

1. Мальцев В.И., Ефимцева Т.К., Белоусова В.Н., Коваленко В.Н. Клинические испытания лекарственных средств. – Морион, 2004., – 352с.

Б: Додаткова література:

1. Закон України “Про лікарські засоби”
2. Броникова О.Б. Качество и безопасность лекарственных средств на рынке Украины // Провізор. – 2005. - №9. – С.3-6
3. Мелихов О.Г., Прудников Д.Н. История и основные положения правил проведения клинических испытаний // Клинич. фармакол. и терапия. – 1997.- №1. – С. 54-57.
4. Мельник А.И. Бренды, генерики и брендированные генерики. Как разобраться в этих терминах. // Провізор. – 2005. - №9. – С.12-15.
5. Методичні рекомендації з клінічних випробувань лікарських засобів в Україні. – К.:Морион Лтд, 1999. – 95с.
6. Мальцев В.И., Викторов А.П. Коваленко В.Н. и др. Изучение биоэквивалентности лекарственных средств как одного из видов клинических испытаний // Укр. мед. часопис. – 1999. - №1(9). – I/II. – С.77-80.
7. Організація системи фармакологічного нагляду в Україні /О.В.Стефанов, О.П.Вікторов, В.І.Мальцев та ін. – К.: Авіцена, 2002. – 68с.
8. Попов С.Б., Зупанец И.А., Викторов А.П. Два источника и две составляющие качества генерических препаратов // Фармацевтична Україна- 2004 – С.16-18.
9. Руководство по клиническим испытаниям лекарственных средств. Под редакцией: член-корр. АМН Украины Стефанова А.В., д. м.н.Мальцева В.И., к.м.н. Ефимцевой Т.К.- К.: Авицена, 2001г., - 426с.
- 10.Юридичні аспекти фармації. Збірник нормативно-правових актів станом на 15 квітня 2004р., Т. II. – Харків: Мегаполіс, 2004р., 576с.

Методичні вказівки склали

доц. кафедри Турубарова-Леунова Н.А.

Рецензія позитивна